

Samtal, inflytande, personlig utveckling.
På folkhögskolan sker bildningen i små grupper
med individen i fokus, utan inblandning av
läroplaner eller nationella prov.

TEXT Karin Södergren BILD Anders G Warne



FRI SKOLFORM VÄCKER STUDIELUSTEN

A photograph of a building with a light-colored facade and a gabled roof. The building is partially obscured by bare tree branches on the left. A window with a metal grille is visible on the right side of the building. The word 'Folkhögskola' is written in large, dark letters at the bottom of the image.

Folkhögskola

DET FINNS EN skolform som många bara har en vag uppfattning om. Som en liten rebellisk rännil slingrar den sig fram bredvid den breda konforma skolfloden, osynlig i medierna och svår att greppa. Och den som precis tror sig ha förstått något av den, får snart veta att det inte gäller – mer än just där, på den skolan.

I över 150 år har folkhögskolan varit en alternativ väg till bildning i Sverige. Först för böndernas barn, sedan för arbetarnas och nu för många nya svenskar och gymnasieskolans avhoppare.

Men vad är egentligen skillnaden mellan folkhögskolans och den vanliga skolans bildningssyn? Vi åker till Sundbybergs folkhögskola för att söka svar. Alva Uddenberg, litteraturvetare och utbildad folkhögskollärare på bland annat allmän kurs, betonar just den sociala aspekten av lärarrollen.

– Grunden i mitt jobb är min relationskompetens. Utan den hade jag inte haft någon nytta av mina ämneskunskaper.

Denna onsdag förmiddag i mars är

det novellskrivning på schemat. Dagen börjar med en inköpslista. På vita tavlan dinglar tolv gula post-it-lappar med noteringar. Romansallad, koriander, köttfärs. Efter att klassen gjort klart en analys av en novell av den nigerianska författarinnan Chimamanda Ngozi Adiche följer nästa steg i processen.

– Nu ska ni välja en inköpslista var från tavlan, men ta inte er egen, uppmanar Alva Uddenberg de tolv eleverna i klassrummet. Och så ska vi gå vidare med att ringa in vem personen i era noveller ska vara.

ALVA UDDEMBERG SKRIVER orden ”ut-sidan”, ”insidan” och ”runtomkring” på tavlan. Eleverna, som på folkhögskola kallas deltagare, uppmanas att skriva tre nya listor med ord som beskriver hur huvudpersonen i novellen som de ska skriva ser ut, vad som rör sig inombords hos personen och hur miljön ser ut.

Stämningen i klassrummet är lugn, avspänd och fokuserad. Alla elever följer instruktionerna med stor omsorg. De flesta i klassen har ett annat moders-

mål än svenska och har kommit olika långt i sin språkutveckling. Trots det är alla med i samtalet och tilliten i gruppen är påtaglig. Men så var det inte i höstas när läsåret började, berättar Alva Uddenberg.

– Många kommer hit med negativa erfarenheter från skolan. De har ingen tillit, särskilt inte till sin egen förmåga. Jag jobbar mycket i början med att vi ska lära känna varandra och väver in det i olika uppgifter. När de väl upptäckt varandra, upptäcker de också hur mycket de kan använda varandra i sitt lärande.

Med samtal och ett utforskande arbetssätt är det inte säkert att man kommer dit man tänkte från början, vilket är helt rätt i folkhögskolans värld. Bildningens slutpunkt är inte förutbestämd. Ändå är intrycket att det särskiljande främst handlar om formerna och vägen, inte om målen eller stoffet.

VIKTEN AV ATT se hela människan och börja studierna där eleven befinner sig är något många betonar när de ska förklara det speciella med folkhögskolan ☺



Samtalet är centralt på folkhögskolan. Här analyserar Jessica Afrim, Jaqueline Maguga, Johanna Högström och Nadia Sednieks (med ryggen mot kameran) novellen *Det som nästan kväver mig* tillsammans med sin lärare Alva Uddenberg. På allmän kurs får ingen vara yngre än 18 år.

»Jag vill ge deltagarna ökat rörelseutrymme i språket så att de kan göra sina röster hörda i samhället, både skriftligt och muntligt.«



Utan läroplan finns ett större rörelseutrymme, påpekar Alva Uddenberg.

som skolform. Men lika viktigt är att inte stanna där. Nästa steg är just att använda sig av varandra. Bildningsforskaren Bernt Gustavsson som länge följt folkhögskolans utveckling förklarar det så här:

– Alla människor har sin tolkning, sin förståelse av världen. Men genom att öppna sig för andras förståelse och tolkningar utvecklar man sin egen. Det handlar om en dialog och ett utbyte av perspektiv, säger han och tillägger att läsning av böcker också kan ses som en form av dialog.

AV DE 154 FOLKHÖGSKOLORNA som finns spridda över Sverige är 112 ägda av en folkrörelse – en ideell organisation, ett religiöst samfund eller en stiftelse. Varje skola profilerar sig mer eller mindre med kursutbudet som kan vara allt från

ekologisk odling, akvarellmålning och bibelstudier till internationella frågor och normkritik. Men det mesta som erbjuds är helt vanliga skolämnen, som ofta – men alls inte alltid – är färgade av skolans inriktning.

TROTS MÅNGFALDEN FINNS en gemensam kärna. Folkhögskolan räknas, tillsammans med studieförbunden, till folkbildningen. Man hör på namnet att det har med bildning att göra – och att det är folket, inte eliten, som ska bildas. Till definitionen hör att den ska stå fri och vara frivillig för deltagarna som också ska vara aktiva i sin egen bildning, inte bara bli serverade något som någon annan har tänkt ut.

Statens krav på folkbildningen är att den ska stärka demokratin, vilket är ett villkor för att få bidrag. Vad det innebär

är inte glasklart. Så här beskriver Alva Uddenberg sitt uppdrag:

– Jag vill ge deltagarna ökat rörelseutrymme i språket så att de kan göra sina röster hörda i samhället, både skriftligt och muntligt.

Utan läroplaner, nationella prov eller inspektioner och utan formella krav på lärarutbildning har folkhögskolan haft en unik frihet att utvecklas efter eget huvud, utan politisk inblandning. Samtidigt har skolorna alltid varit bra på att anpassa sig efter vad som för tillfället behövs. Den ökade efterfrågan på alternativa vägar till gymnasiekompetens har lett till ett mer gymnasielikt innehåll på de högskoleförberedande kurserna, även om tempot ofta är lägre och formerna friare. Suget efter praktiskt inriktade kulturutbildningar har också fått en rik flora av specialkurser att växa fram; många författare, musiker, dramatiker och journalister har fått sin första duvning här. Även andelen uppdragsutbildningar, som SFI, har ökat stadigt på senare år.

ETT ANNAT SÄRDRAG är synen på eleverna. Relationer, både inom gruppen och mellan lärare och deltagare, betonas starkt. Här erbjuds en gemenskap, ett sammanhang med små klasser och hög lärartäthet.

Kanske är det just de sociala formerna som gör att folkhögskolan så ofta lyckas att väcka ett studieintresse där andra skolor går bet? Sam Paldanius, lektor vid Örebro universitet, har studerat interaktionen i klass-

rummet på både folkhögskolor och gymnasieskolor. Han pekar på folkhögskolans möjligheter till olika studietempo som en framgångsfaktor.

– Men framför allt handlar det om att lärarna lyckas med konststycket att möta eleverna där de är och där väcka deras nyfikenhet för fortsatt lärande. Man kan likna det som händer i klassrummet vid en spiralrörelse till skillnad från det linjära lärande som är vanligare i gymnasieskolan.

Spiralrörelsen, menar han, handlar om lärarens följsamhet och förmåga att hela tiden hämta hem individernas motivation för fortsättningen. I den processen är läraren beredd att anpassa sig och kasta den egna planeringen över bord.

– Den sociala processen i gruppen ☺



OJÄMT SPRIDD FOLKBILDNING

Till folkbildningen räknas folkhögskolor och studieförbund.

- På landets 154 folkhögskolor gick förra året 32 033 personer på långa kurser (längre än 15 dagar, oftast två terminer) och 37 746 på korta kurser (ofta en vecka).
- 40 procent av deltagarna på de långa kurserna gick allmän kurs, som ger högskolebehörighet, och 60 procent särskild kurs, med till exempel estetisk inriktning.
- Förra året deltog 628 308 personer i studiecirklar i något av de tio studieförbundens regi.
- Deltagandet i studiecirklar är ojämnt spritt över landet. I Hofors avsatte invånarna i snitt 11,2 timmar på att bilda sig inom kultur, vilket är den högsta siffran i landet. Riksnittet ligger på 3,7 timmar per invånare. I kommuner där folkrorelsetraditionen är stark är deltagandet högst, enligt nyhetsbyrån Siren som gjort sammanställningen.

STUDIEOMDÖMET

Efter ett år på allmän kurs på folkhögskola får deltagaren ett samlat studieomdöme efter en sjugradig skala som sätts av alla lärare på kursen gemensamt. Omdömet är en prognos för hur väl deltagaren bedöms klara högre studier. Det ska beakta bland annat analysförmåga, uthållighet, ambition och förmåga att organisera sina studier. Även social förmåga bedöms. Omdömet kan användas för att söka till högskolan i en särskild kvotgrupp.

Studieomdömet var omstritt när det infördes på 1950-talet. Även när den fyrgradiga skalan byttes till en sjugradig för tre år sedan väckte det motstånd i delar av lärarkåren. Anledningen var en oro över ökad likriktning och betygshets.



Folkhögskolans elever har ofta olika bakgrund, ålder och motiv. Att få tillfällen att utbyta erfarenheter är viktigt.

får stort utrymme, ämnesinnehållet kommer i andra hand. På så vis lämnas ingen efter. Jag blev överraskad av lärarnas oerhört positiva bemötande av eleverna nästan vad som än hände.

EN ORSAK TILL att arbetssättet har utvecklats tror Sam Paldanius är att folkhögskolans allmänna kurser överlag är mer heterogena än gymnasieskolans. På allmän kurs kan en 18-åring med starka aversioner mot skolor sitta bredvid en mycket studiemotiverad 40-årig kontorist som vill börja om och en långtidsarbetslös 30-åring som kanske främst letar efter ett motiv.

– I en sådan grupp kan man inte gå in med ett tydligt mål som alla ska nå på samma sätt, då havererar det direkt. I stället krävs en mjuk, nästan osynlig hand som styr mot lärandet, påpekar Sam Paldanius.

Den mjuka miljön har fått många unga med olika funktionsvariationer att söka sig till folkhögskolan. Andelen elever med någon form av diagnos har ökat stadigt det senaste decenniet.

Förra året var den gruppen en tredjedel av alla elever på allmän kurs.

– Den här utvecklingen har gjort arbetet allt tuffare för folkhögskolans lärare. Kunskapsmålen på allmän kurs utmanas ständigt och på flera skolor blir de allt svårare att nå, säger Sam Paldanius.

Trots utmaningarna är de flesta kursdeltagare nöjda med sin tid på folkhögskolan, visar utvärderingar. Framgångarna med att lotsa människor med en skör ställning i samhället till fortsatta studier eller arbete har gjort folkhögskolans ställning stark. När gymnasie- och kunskapsminister Anna Ekström nyligen talade inför folkbildningens aktörer klaggjorde hon sin hållning:

– I framtiden hoppas jag att folkhögskolan kan bli ett tydligare och bredare alternativ till gymnasiet och spela en ännu större roll för att minska utanförskapet. I ett Sverige som glider isär är folkbildningen viktigare än någonsin.

Karin Södergren är journalist på Pedagogiska magasinet. karin.sodergren@lararforbundet.se

INGEN LÄRARBRIST

Antalet folkhögskollärare var förra året 2 130 (helårstjänster). 61 procent av lärarna på långa kurser hade någon form av lärarexamen, på allmän kurs var siffran 74 procent. På folkhögskolor finns nästan ingen lärarbrist, vilket bland annat beror på att många gymnasielärare sökt sig till folkhögskolorna på senare år, trots att lönerna är lägre. Det finns inget krav på lärarexamen eller legitimation för fast tjänst.

Folkhögskollärlinjen är en ettårig påbyggnadsutbildning för akademiker på Linköpings universitet.

EN PLATS FÖR FUNDERING

Folkhögskolorna kom från Danmark i mitten av 1800-talet. Där har skolformen fortfarande en stark ställning utan koppling till högre utbildning. För upphovsmannen Nicolai Frederik Severin Grundtvig hade bildningen ett egenvärde och folkhögskolan skulle främst vara en plats där man skulle få möjlighet att fundera över sitt liv. Trots att folkhögskolorna i Sverige blev mer nyttoinriktade var behörighetsgivande kurser länge kontroversiella inom lärarkåren.

VAD TYCKER DU OM ATT GÅ PÅ FOLKHÖGSKOLA?

Vi frågade tre elever på Sundbybergs folkhögskolas allmänna kurs.



JESSICA AFRIM, 22 ÅR:

– Jag går andra året här och jag älskar den här skolan. Här pratar man mycket, det är ofta grupparbeten och man lämnas inte ensam med sina studier som i andra skolor. Jag var sjukskriven en del på gymnasiet så jag fick inget avgångsbetyg. Senare provade jag att gå på komvux men det var inget för mig. Det var stressigt och massor av prov hela tiden. Här får man den hjälp man behöver och jag gillar upplägget med teman kring livets olika faser.



OLGA SAVKA, 38 ÅR:

– Här känner man sig hemma. Det är lugnt, ingen brådska. Det är en svår kurs för mig och jag blir snabbt trött och det är helt okej. Jag kan gå till biblioteket och det finns ett vilorum om man behöver vila. När jag gick på komvux sa jag ingenting på lektionerna. Här började jag prata efter en termin. Lärarna är underbara, de är intresserade av oss elever på riktigt, av våra liv.



VIKTOR BERGGREN, 25 ÅR:

– Största skillnaden mot komvux är att man har en klass och att man lär sig mycket av klassen också. Det är mer av samtal, inte samma typ av katederundervisning som i vanliga skolan, utan mer elevstyrt. Jag upplever att det blir mer lärande då. Man är närmare lärarna och allt är inte lika fast. Jag går andra året och trivs jättebra. Till hösten ska jag läsa marknads-kommunikation på universitetet. I framtiden vill jag jobba med reklam.